Universiteit
Leiden
The Netherlands

Tracing inclusivity: Contribution of the Dutch private sector to inclusive development in Kenya. Case study of Unilever Tea Kenya Ltd., the flower sector and Lake Turkana Wind Power project

Kazimierczuk, A.H.

Citation
Kazimierczuk, A. H. (2020, October 22). *Tracing inclusivity: Contribution of the Dutch private sector to inclusive development in Kenya. Case study of Unilever Tea Kenya Ltd., the flower sector and Lake Turkana Wind Power project*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/137215

Version:	Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/137215

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/137215 holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kazimierczuk, A.H.
Title: Tracing inclusivity: Contribution of the Dutch private sector to inclusive development in Kenya. Case study of Unilever Tea Kenya Ltd., the flower sector and Lake Turkana Wind Power project
Issue date: 2020-10-22

Samenvatting

I. Inleiding

Dit proefschrift onderzoekt de mogelijke bijdrage van de Nederlandse private sector en van het ondersteunende Nederlandse Private Sector Development (PSD) beleid aan inclusieve ontwikkeling in Kenia in drie sectoren: thee, bloemen en hernieuwbare energie. Het maakt deel uit van een groter onderzoeksproject getiteld "Nederlandse multinationale ondernemingen, de Nederlandse overheid en de bevordering van productieve werkgelegenheid in Sub-Sahara Afrika: een vergelijkende studie van Kenia en Nigeria". Het project is onderdeel van de onderzoeksagenda van het Kennisplatform Inclusief Ontwikkelingsbeleid (INCLUDE), gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken via NWO-WOTRO.

In het kader van dit onderzoek wordt inclusieve ontwikkeling (ID) algemeen beschouwd als ontwikkeling die "tot doel heeft armoede en ongelijkheid te verminderen" (INCLUDE, 2019b: 5) en wordt het beschouwd in zijn economische, sociaal-culturele, ruimtelijke, ecologische en politieke dimensies (Awortwi & Dietz, 2019; Bebbington, 2013; Gupta, Pouw, & Ros-Tonen, 2015). Dit proefschrift erkent ook het belang van het maken van onderscheid tussen inclusieve ontwikkelingsresultaten en inclusieve ontwikkelingsprocessen (INCLUDE, 2013; Islam, 2019; Rocha Menocal, 2017b).

De toegenomen belangstelling voor het concept van inclusieve ontwikkeling in het afgelopen decennium, zowel in academische als in politieke kringen, is het gevolg van de erkenning dat de armste groepen onvoldoende hebben geprofiteerd van economische groei, vooral in Afrika bezuiden de Sahara (AfDB, 2015; Altaf, 2019; AUC/OECD, 2018; de Kemp & Lobbrecht, 2018; INCLUDE, 2019b). Duurzame en inclusieve ontwikkeling is een kernprincipe van de huidige mondiale ontwikkelingsagenda voor duurzame ontwikkeling (SDG's) die alle lidstaten van de Verenigde Naties in 2015 hebben aangenomen (Gupta & Vegelin, 2016; Osakwe & Moussa, 2017). Om ID te bereiken, werd volgens de SDG-agenda de particuliere sector geïdentificeerd als een van de belangrijkste strategische partners (VN, 2015). Op basis van de groeiende erkenning van de rol van de particuliere sector in het ontwikkelingsproces, hebben veel lidstaten van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) hun programma's voor de ontwikkeling van de particuliere sector (PSD) opgeschaald als onderdeel van hun *Official Development Assistance* (ODA), waaronder Nederland. De Nederlandse regering ondersteunt sinds het begin van haar bilaterale hulp continu beleid en initiatieven die de particuliere sector en de economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden stimuleren. De belangrijkste onderliggende veronderstelling achter het Nederlandse PSD-beleid (van 2015, maar indirect ook uitgevoerd sinds de jaren zestig) was dat "met goed begeleidend beleid, economische ontwikkeling en handel de motor zijn voor armoedebestrijding" (MFA, 2015b), waarbij Nederlandse bedrijven van belang geacht werden voor het creëren van (productieve) banen en voor het promoten van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) in het 'thuisland' en in het 'gastland'. Desalniettemin is het bewijs dat deze hypothese ondersteunt tot dusver dun.

De particuliere sector kan volgens de literatuur op een aantal manieren bijdragen aan inclusieve ontwikkeling, maar de meest prominente bijdrage is het genereren van (productieve) werkgelegenheid en het aanbieden van programma's voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) aan de gemeenschappen waarmee ze samenwerken (Goris & Vrancken, 2018; Gupta & Vegelin, 2016; Kapstein, 2008; Kolk & Lenfant, 2018; Kontinen & Spierenburg, 2008; Kourula, Pisani, & Kolk, 2017; Osakwe & Moussa, 2017; Porter & Kramer, 2011; Scheyvens, Banks, & Hughes, 2016; VN, 2015; Utting & Marques, 2010). Productieve werkgelegenheid wordt gedefinieerd als werkgelegenheid die voldoende arbeidsrendement oplevert om de werknemer en zijn/haar gezinsleden een consumptieniveau boven de armoedegrens te bieden (Szirmai, Gebreeyesus, Guadagno, & Verspagen, 2013). Ondanks de algemene overeenstemming dat de particuliere sector, met inbegrip van multinationale ondernemingen (MNC's) die actief zijn in ontwikkelingslanden, een belangrijke rol kan

en moet spelen bij het terugdringen van armoede en ongelijkheid, is tot op heden in de academische literatuur weinig onderzocht of er een expliciet verband is tussen de internationale particuliere sectoractiviteiten in ontwikkelingslanden en hun bijdrage aan inclusieve ontwikkeling (in termen van resultaten en processen). De discussies die gericht zijn op het definiëren van deze rol slagen er vaak niet in om voldoende rekening te houden met de belangrijkste contextuele, historische, politieke en institutionele aspecten en blijven daarom onduidelijk (Boyle & Boguslaw, 2007; Fortanier & Kolk, 2007; Kolk & Lenfant, 2018; Kolk, Rivera) -Santos, & Rufín, 2018; Meyer, 2004; Oetzel & Doh, 2009; Utting & Marques, 2010). Daarom is meer onderzoek nodig dat de context en de onderliggende dynamiek van de internationale activiteiten van de particuliere sector in ontwikkelingslanden, vooral in Afrika, blootlegt (de Haan, 2015; Kolk, Kourula, Pisani, & Westermann-Behaylo, 2020; Kolk & Lenfant, 2018; Lashitew & Van Tulder, 2017).

Dit proefschrift wil een bijdrage leveren aan het verkleinen van deze kennislacunes door:

- Ten eerste het onderzoeken van een mogelijke bijdrage van de Nederlandse private sector in Kenia aan 5 dimensies van inclusieve ontwikkeling (economisch, sociaal-cultureel, ruimtelijk, ecologisch en politiek); zowel qua uitkomsten als processen.
- Ten tweede, het onderzoeken van de theoretische aanname die de Nederlandse regering presenteert in haar PSD-ontwikkelingsbeleid dat een causaal mechanisme heeft verondersteld tussen meer economische samenwerking gestimuleerd door ontwikkelingsbeleid (bilaterale hulp, export en directe betrokkenheid van de Nederlandse private sector in ontwikkelingslanden), en het creëren van (productieve) werkgelegenheid, om daarmee een bijdrage te leveren aan inclusieve ontwikkeling in ontwikkelingslanden.

Dit zal gebeuren door drie belangrijke economische sectoren in Kenia te bestuderen en door hun context, hun onderliggende dynamiek en hun niveau van inclusiviteit te analyseren. De uitdagingen voor een grotere inclusiviteit in deze sectoren en de rol van Nederlandse MNC's en het Nederlandse ontwikkelingsbeleid voor PSD in dit proces worden onderzocht. De casestudies voor dit onderzoek zijn geselecteerd uit een totaal van 57 Nederlandse MNC's die in 2014 in Kenia actief waren, op basis van de veronderstelde bijdrage van elke sector aan de directe of indirecte werkgelegenheid in het land. De geselecteerde sectoren en respectievelijke casestudies zijn als volgt:

- De theesector: aan de hand van Unilever Tea Kenya Limited (UTKL) (behandeld in hoofdstuk 3);
- De bloemensector (een sectorbrede analyse) (behandeld in hoofdstuk 4);
- De sector hernieuwbare energie: de diepgaande *casestudy* van het Lake Turkana Wind Power (LTWP) -project (behandeld in hoofdstuk 5).

De analyse van de casestudies erkent dat factoren van bestuur, politieke economie en de uitkomsten van politieke onderhandelingen (*political settlements*) een belangrijke rol kunnen spelen bij het vormgeven van ontwikkelingsprocessen en het genereren en/of verergeren van beperkingen voor het bereiken van inclusieve ontwikkelingsresultaten (Awortwi & Dietz, 2019; Hickey, Sen, & Bukenya, 2015; Rocha Menocal, 2017a).

II. Bijdrage aan kennis en praktijk

Deze studie is actueel en relevant voor de wetenschap en het debat over de agenda voor duurzame ontwikkeling om drie fundamentele redenen:

1. Het zal bijdragen aan de literatuur over het belang van de internationale particuliere sector bij het bereiken van inclusieve ontwikkeling en de rol van ondersteunend beleid van het 'thuisland' en het 'gastland'.
2. Het zal het debat nuanceren, gezien het belang van politieke economie en politieke onderhandelingen in de ontwikkelingsprocessen. De momenten waarop over de politiek-

maatschappelijke controverses wordt onderhandeld, zijn dynamische processen waarbij een geselecteerde groep strategische actoren is betrokken, waaronder de staat en multinationals. Omdat deze processen op een nogal 'occlusieve' manier achter gesloten deuren plaatsvinden, zal deze studie ze 'occlusieve processen' noemen.

3. Het bevestigt het belang van het maken van onderscheid tussen verschillende dimensies van ID, alsook tussen inclusieve en exclusieve ontwikkelingsresultaten en processen met betrekking tot de ontwikkeling van de particuliere sector in Kenia, vooral wanneer het buitenlandse bedrijven betreft. Dit zal worden gedaan door aan te tonen dat de particuliere sector, althans in het geval van enkele Nederlandse bedrijven die actief zijn in de sectoren thee, bloemen en hernieuwbare energie in Kenia, inclusieve resultaten kan genereren in economische, sociaal-culturele, ruimtelijke en ecologische dimensies; het (politieke) proces dat tot dergelijke resultaten leidt, is echter vaak langdurig en exclusief (en soms 'occlusief') van aard.

III. Onderzoeksvragen

De belangrijkste onderzoeksvraag bij dit proefschrift is:

Wat is de bijdrage van de Nederlandse particuliere sector die actief is in de thee-, bloemen- en hernieuwbare energiesectoren in Kenia aan inclusieve ontwikkeling in dat land?

De ondersteunende vragen zijn als volgt:

- Wat waren de belangrijkste factoren en processen die de geanalyseerde Nederlandse particuliere sector in Kenia ondersteunden of inperkten bij het bereiken van inclusieve ontwikkelingsresultaten?
    - Wat waren de belangrijkste processen en resultaten bij de ontwikkeling van de thee-, bloemen- en hernieuwbare energiesectoren in Kenia?
    - Wat is de aard van deze processen en resultaten (zijn ze inclusief of exclusief)?
    - Wat was de rol van de geanalyseerde Nederlandse private sector in deze processen?
    - Wat was de bijdrage van de geanalyseerde Nederlandse particuliere sector aan de bereikte ontwikkelingsresultaten, met name door (productieve) werkgelegenheid te genereren en door het aanbieden van programma's voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)?
- Wat was de rol van het ontwikkelingsbeleid van de Nederlandse overheid bij het ondersteunen van de Nederlandse particuliere sector om inclusiever te worden in hun activiteiten in ontwikkelingslanden (en met name Kenia)?

IV. Locatie van het onderzoek

Kenia is gekozen als focusland omdat het een van de grootste ontvangers is geweest van Nederlandse hulp en investeringen onder Nederlandse partnerlanden in Afrika (Kazimierczuk, Dietz, & De Vink, 2016). Kenia is de dominante economische macht in de Oost-Afrikaanse regio, maar staat bekend om zijn gecompliceerde politieke economie, die wordt gekenmerkt door onafscheidelijke verbanden tussen politieke en economische belangen, die gekenmerkt worden door de diepe betrokkenheid van politici bij zakelijke aangelegenheden. Ten slotte staat Kenia bekend als een van de Afrikaanse landen die een vrij open nationale strategische benadering hebben gevolgd in hun betrekkingen met multinationale ondernemingen. Daarom was het interessant om ook te onderzoeken hoe een dergelijke benadering de reacties van multinationals op de beleidsdoelstelling van het bevorderen van productieve werkgelegenheid en inclusieve ontwikkeling in het land beïnvloedde (ASCL, UoN, & KAM, 2014).

Het veldonderzoek vond plaats tussen oktober-november 2015, juni-oktober 2016, augustus 2017 en in januari-februari 2019 op een aantal locaties in het land, waaronder Nairobi, Limuru, Naivasha, Timau, Kericho en een aantal locaties in Laisamis in het zuidwesten van het noord-Keniase Marsabit.

V. Methodologie

Om de context en mechanismen binnen elk van de sectoren te begrijpen, paste deze studie een verkennend onderzoeksontwerp toe met de overkoepelende kwalitatieve methode van *process tracing*, zowel in zijn theorie-vormende als in zijn theorie-testende capaciteit. Om dit te bereiken is *process-tracing* gecombineerd met *case studies*, waarbij gebruik is gemaakt van *'mixed methods'*. Om ervoor te zorgen dat het inclusiviteitspotentieel van de geselecteerde sectoren adequaat wordt onderzocht, werd de proces-tracering binnen de casestudies geleid door de aanpak van Dekker (2017), gedeeltelijk samengevoegd met die van Santpoort, Bosch, Betsema en Zoomers (2017) en aangepast aan de context van de particuliere sector in Afrika. Op basis van hun suggesties wordt bijzondere aandacht besteed aan het begrijpen van de context (ook historisch) waarin de particuliere bedrijven opereren, hun interactie met de politieke, sociale en economische omgevingen en hoe deze interacties de aard van de resultaten van hun operaties hebben beïnvloed. Verder wordt gekeken naar de mechanismen en processen die leiden tot mogelijke inclusiviteit of exclusiviteit in elk van de geanalyseerde sectoren. Ten slotte wordt ook geprobeerd te documenteren waar en hoe de banen zijn gecreëerd en hoe de voordelen van de activiteiten van de particuliere sector in de samenleving worden verdeeld en waarom dat zo is. Daarbij neemt dit proefschrift de lezer mee op een historische reis door de belangrijkste stadia van de Keniaanse economie in de 20e en 21e eeuw, verweven met overeenkomstige mondiale ontwikkelingen, gezien door de lens van de actoren in de drie bestudeerde sectoren: thee, bloemen en hernieuwbare energie in hun respectievelijke ontwikkelingsprocessen.

VI. Bevindingen

i. Over de bijdrage van het Nederlandse bedrijfsleven in de thee-, bloemen- en duurzame energiesector in Kenia aan de inclusieve ontwikkeling in dat land.

Algemene bevindingen

Door gebruik te maken van de methode voor het opsporen van processen in de onderzochte *case studies*, de sectoren thee, bloemen en hernieuwbare energie, toont dit proefschrift aan dat de Nederlandse multinationals in Kenia een positieve bijdrage kunnen leveren aan economische, sociaal-culturele, ruimtelijke, ecologische en zelfs politieke dimensies van inclusieve ontwikkeling. Deze bevindingen bevestigen dat de particuliere sector de capaciteit heeft om een belangrijke rol te spelen bij het bereiken van inclusieve ontwikkeling. De aard van de particuliere sector maakt het begrijpelijk dat de resultaten van haar activiteiten de grootste bijdrage leveren aan de economische dimensie. De verschuiving naar bewustere en duurzamere bedrijfsvoering (mondiaal maar zeker in Nederland) heeft ook geresulteerd in inclusieve uitkomsten in sociaal-culturele en ecologische dimensies. In sommige gevallen leidde een belangrijke gebeurtenis of proces tegelijkertijd tot zowel inclusieve als exclusieve resultaten.

Er werd echter opgemerkt dat de positieve resultaten niet automatisch plaatsvonden en hun volledige inclusiviteitspotentieel niet bereikten. Ze werden bereikt in economisch levensvatbare sectoren en bereikten mensen die in deze sectoren werk konden verrichten, in de buurt van de bedrijven woonden of ervan konden profiteren als consumenten. Dergelijke resultaten gingen zelden gelijk op met de ontwikkelingsfase van de sector (behalve in het geval van LTWP), waaruit bleek dat er tijd nodig was voordat resultaten konden worden geboekt (in alle gevallen), terwijl tevens de persoonlijke motivatie van algemeen directeuren van groot belang bleek te zijn (in alle gevallen). Daarnaast werd in het geval

van LTWP gezien dat er specifiek intern beleid is geweest om groter positief effect te hebben bij diverse lokale bevolkingsgroepen in de omgeving van de windenergieturbines. Ondersteunend beleid van het 'thuisland' en het 'gastland', evenals de internationale druk op de bedrijven waren belangrijk, vooral in het geval van exportgerichte bedrijven. Dit toont het belang van de internationale particuliere sector bij het bereiken van inclusieve ontwikkeling, maar ook de rol van ondersteunend beleid van het 'thuisland' en het 'gastland'.

Trade offs in de politieke dimensie

Er zijn geen grote *trade offs* (de uitwisseling van voor- en nadelen) gevonden tussen de uitkomsten in de economische, sociaal-culturele, ruimtelijke en ecologische dimensies. Bovendien gaf de ruimtelijke integratie van het verwaarloosde gebied van Zuidwest Marsabit in het geval van LTWP een stem aan lokale leiders en politici, wat leidde tot een inclusief resultaat in de politieke dimensie. Desalniettemin is het in de politieke dimensie waar de daadwerkelijke *trade offs* werden waargenomen en waar resultaten werden geboekt ten koste van transparantie. Er werd zelfs opgemerkt dat in de Afrikaanse en Keniaanse context de aanwezigheid en handhaving van een duidelijk regelgevingskader en stimulansen in de sector van de hernieuwbare energie essentieel zijn om nieuwe investeerders aan te trekken, maar dat ze op zichzelf niet voldoende zijn om tot inclusieve processen en resultaten te leiden. Wat ook telt, is de mogelijkheid om rechtstreeks met overheden over de voorwaarden te onderhandelen. Dit is niet alleen symptomatisch voor de sector van de hernieuwbare energie, maar lijkt ook in andere gevallen relevant.

'Occlusieve ontwikkeling'

In alle bestudeerde sectoren werden bijna alle geïdentificeerde inclusieve resultaten in economische, sociaal-culturele, ruimtelijke, ecologische dimensies voorafgegaan door langdurige en exclusieve politieke processen met actieve betrokkenheid van de bestudeerde Nederlandse bedrijven bij de internationale, nationale en lokale overheden. Deze processen waren niet alleen exclusief, maar ook 'occlusief' van aard – ze vonden plaats achter gesloten deuren tussen groepen zorgvuldig geselecteerde strategische actoren. Daarom heb ik de term 'occlusieve ontwikkeling' bedacht. In de bestudeerde gevallen vonden 'occlusieve' processen plaats in de beginfase van de vestiging van een buitenlandse particuliere sector in het bestudeerde ontwikkelingsland. Ze waren exclusief van aard, maar ze vormden een integraal en (tot dusver) onafscheidelijk onderdeel van het ontwikkelingsproces dat tot inclusieve resultaten leidde. Dit heeft betrekking op de rol van persoonlijke netwerken en strategische actoren die opereren in een specifieke context op internationaal, nationaal en lokaal niveau. Deze bevinding bevestigt het belang van het maken van onderscheid tussen verschillende dimensies van ID, evenals het onderscheiden van inclusieve, exclusieve maar ook 'occlusieve' ontwikkelingsresultaten en -processen met betrekking tot de ontwikkeling van de particuliere sector in Kenia, vooral wanneer het buitenlandse bedrijven betreft.

Het belang van een analyse van politieke economie en politieke onderhandelingen in een historische context

Om de politieke complexiteit en 'occlusiviteit' echt te begrijpen, was het nodig om de analyse van de bestudeerde bedrijven in een historische context te plaatsen (Utting en Marques, 2010). Een dergelijke economische geschiedenis wordt duidelijk beïnvloed door de politieke economie en politieke onderhandelingen die bepalen of het doel van inclusieve ontwikkeling wordt bereikt of niet. De regeringscoalitie, waarvan het primaire doel politieke overleving is (Whitfield & Buur, 2014), zou eerder de noodzakelijke veranderingen doorvoeren als ze onder druk komt te staan van (potentieel) machtige groepen in de samenleving (Awortwi & Dietz, 2019; Bates & Bates, 2005; Berendsen, Dietz, Nordholt,

& Van der Veen, 2013; Vlasblom, 2013). De particuliere sector kan als zo'n krachtige groep optreden, vooral in een land waar patronagenetwerken krachtig en uitgebreid zijn en staats- en zakelijke belangen nauw met elkaar verbonden zijn (Akinyoade & Uche, 2018; Booth, Cooksey, Golooba-Mutebi, & Kanyinga, 2014; Booth & Therkildsen, 2012). Tegelijkertijd is de particuliere sector onderworpen aan de wil van deze regeringscoalitie. Als de belangen van deze twee groepen samenkomen, kan dit leiden tot belangrijke inclusieve ontwikkelingsresultaten. Dit toont aan hoe belangrijk het is om de analyse van politieke economie en politieke onderhandelingen in een historische context te beschouwen wanneer we de operaties van de internationale particuliere sector in ontwikkelingslanden bespreken, om beter te begrijpen hoe de effecten van hun operaties daadwerkelijk positief kunnen afstralen op de lokale economie.

ii. Over de rol van het ontwikkelingsbeleid van de Nederlandse overheid bij het ondersteunen van de Nederlandse particuliere sector om inclusiever te worden in hun activiteiten in ontwikkelingslanden (en met name Kenia).

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid (sinds 1949), met aandacht voor de bevordering van de ontwikkeling van de private sector (PSD). Het toont continuïteit in de Nederlandse benadering van ontwikkelingsbeleid als een manier om Nederlandse bedrijven en export in ontwikkelingslanden te promoten. Door de methode van het traceren van processen te gebruiken in de context van de drie geselecteerde casestudies, verkent dit proefschrift verder de mogelijkheid om de belangrijkste aanname achter het Nederlandse PSD-beleid in de thee-, bloemen- en hernieuwbare-energiesectoren in Kenia te verifiëren. Deze door de Nederlandse regering in haar ontwikkelingsbeleid geïntroduceerde theoretische veronderstelling gaat uit van een oorzakelijk mechanisme tussen meer economische samenwerking gestimuleerd door ontwikkelingsbeleid en het scheppen van (productieve) werkgelegenheid, om aldus bij te dragen tot inclusieve ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Om de validiteit van de geteste beleidsaanname te bevestigen, moet men een nauwkeurig en direct causaal mechanisme identificeren tussen het Nederlandse ontwikkelingsbeleid en de bijdrage van de Nederlandse particuliere sector aan inclusieve ontwikkeling in de bestudeerde sectoren in Kenia.

Helaas maken de verzamelde gegevens het niet mogelijk om een nauwkeurig en direct causaal mechanisme vast te stellen tussen het Nederlandse ontwikkelingsbeleid en de financiering die wordt verstrekt aan Nederlandse bedrijven in de bestudeerde sectoren, en op hun beurt hun bijdrage aan inclusieve ontwikkeling in Kenia. Bijgevolg is het niet mogelijk om de geldigheid van de geteste beleidsaanname te bevestigen. Dit is een kwestie van grote complexiteit die een meer systematische aanpak vereist die niet mogelijk was in deze verkennende studie. Er is echter een specifiek verband waargenomen tussen het ‘thuisbeleid’ en de bedrijven die actief zijn in het ‘gastland’: het Nederlandse ontwikkelingsbeleid moedigde Nederlandse bedrijven aan om te investeren in ontwikkelingslanden, waaronder Kenia.

De aanwezigheid van Nederlandse bedrijven in Kenia in drie sectoren van groot nationaal belang – thee, bloemen, en hernieuwbare energie - heeft een cruciale rol gespeeld bij de vestiging en ontwikkeling van de sectoren. Hun aanwezigheid droeg direct en indirect bij aan het scheppen van werkgelegenheid in het gastland (hoewel vaak niet volledig productieve werkgelegenheid) en ondersteunde, via hun MVO-activiteiten (hoewel gefragmenteerd of nog niet op volle capaciteit), tot op zekere hoogte de lokale gemeenschappen waarin zij actief waren en zijn. In de bestudeerde gevallen (hoofdstuk 3-5) profiteerden echter slechts enkele bedrijven van directe financiële steun via Nederlandse PSD-programma's en meestal in de volwassenheidsfase van de ontwikkeling van de sector en niet in de beginfase. Alleen LTWP ontving een dergelijke ondersteuning in de ontwikkelingsfase. Een deel van de door de Nederlandse overheid gefinancierde initiatieven in de bestudeerde sectoren heeft een belangrijke impact op de sector als geheel. Bijvoorbeeld:

- In het geval van UTKL heeft het Sustainable Trade Initiative (IDH) de Farmers Field Schools (FFS) medegefinancierd, die hebben gewerkt aan kennisoverdracht en grotere inclusie van de kleine theeboeren.
- In de bloemenindustrie was de steun aan de Kenya Flower Council (KFC) om de nationale tuinbouwnorm voor bloemen en sierplanten op te schalen (KS 1758 deel 1) bedoeld om een grotere integratie van het ecologische milieu te waarborgen door te streven naar geschiktere milieuomstandigheden en veiliger gebruik van chemicaliën in de hele sector.
- In het geval van LTWP was de directe bijdrage van de Nederlandse overheid aan de aanleg en modernisering van wegen en in het project zelf via de lening van de Nederlandse Ontwikkelingsfinancieringsmaatschappij (FMO) niet alleen nuttig voor het windpark, maar opende het ook het lang verwaarloosde gebied. In die zin heeft het bijgedragen tot het verlichten van territoriale marginaliteit en tot betere economische en politieke integratie van enkele lokale groepen.

Er moet echter worden opgemerkt dat geen van deze initiatieven zonder enige mate van controverse kwam.

VII. Conclusies

Concluderend definieert dit proefschrift in het algemeen inclusieve ontwikkeling als ontwikkeling die "tot doel heeft armoede en ongelijkheid te verminderen" (INCLUDE, 2019b: 5). In de context van drie bestudeerde sectoren (thee, bloemen en hernieuwbare energie) in Kenia, wordt bevestigd dat inclusieve ontwikkeling als gevolg van de werking van de particuliere sector kan bijdragen tot verlichting van de armoede en vermindering van ongelijkheid in haar vijf dimensies (economisch, sociaal-cultureel, ruimtelijk, ecologisch en politiek), maar niet ten volle. Het is belangrijk om te onthouden dat particuliere bedrijven in een zeer specifieke omgeving opereren en zich ook moeten aanpassen aan bestaande omstandigheden. Deze systemen zijn niet automatisch inclusief. Zonder voldoende toezicht en hulp kan de particuliere sector deze niet-inclusieve systemen eenvoudig versterken. Daarom is volledige inclusiviteit wellicht niet mogelijk in de context van activiteiten van de particuliere sector (en mogelijk meer in het algemeen) zolang de ontwikkeling marktgestuurd blijft en ingebed is in de neoliberale ideologie.

Internationale druk, toegewijd intern of nationaal beleid en de individuele motivatie van de directeuren zijn cruciaal gebleken om inclusiviteit te stimuleren. In de eerste plaats kunnen inclusieve resultaten worden bereikt als de belangen van de particuliere sector en de regeringscoalitie samenkomen. Dit vereist langdurige ‘occlusieve’ onderhandelingen tussen groepen van strategische actoren, waaronder de particuliere sector. Deze exclusieve en vaak ‘occlusieve’ processen in de politieke dimensie kunnen uiteindelijk leiden tot inclusieve resultaten (zolang ze de betrokken actoren een kans bieden), maar de bereikte politieke compromissen vormen zelden een uitdaging voor bestaande machtsstructuren; ze reproduceren ze eerder.

Het Nederlandse PSD-beleid was belangrijk om Nederlandse ondernemers te stimuleren om in het buitenland te investeren, maar de precieze bijdrage aan de inclusieve ontwikkeling in Kenia was niet goed vast te stellen. De geschiedenis van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid biedt een aantal interessante lessen voor het gebruik van de kennis en vaardigheden van een land om ten gunste van minder ontwikkelde regio's te werken in wederzijds voordelige regelingen om de economische ontwikkeling te stimuleren. Economische diplomatie moet zich dus concentreren op het bevorderen van beleid dat inclusieve ontwikkeling stimuleert. Bovendien is steun aan de particuliere sector in ontwikkelingslanden belangrijk, maar het PSD-beleid moet realistischer zijn over wat de particuliere sector in de specifieke context daadwerkelijk kan doen om bij te dragen aan een specifieke dimensie van inclusieve ontwikkeling in een land. Om dit te laten gebeuren, is het essentieel om gebruik te maken van de feitelijke kennis van Nederlandse zakenmannen en -vrouwen, die al ervaring hebben met

zakendoen in het land, terwijl PSD-programma's interne leermechanismen moeten integreren voor hun particuliere sector om de uitdagingen en de voortdurende dynamiek te identificeren en snel aan te kunnen passen aan de lokale context. Ten slotte mogen dergelijke beleidsmaatregelen en programma's niet in een vacuüm opereren, maar moeten ze de nationale regering, sectorale organisaties, vakbonden en maatschappelijke organisaties van het 'gast'-land holistisch ondersteunen om gezamenlijk een gunstig en inclusief ondernemingsklimaat te creëren.

VIII. Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan aan de Nederlandse regering om de bijdrage van de Nederlandse private sector aan inclusieve ontwikkeling in Kenia en andere ontwikkelingslanden te vergroten:

Praktisch niveau:

- Erken dat de particuliere sector de capaciteit heeft om een sleutelrol te spelen bij het bereiken van inclusieve ontwikkeling zolang ondersteunend beleid van het 'thuisland' en het 'gastland' aanwezig is. Concentreer de aanpak daarom op het bevorderen van beleid dat inclusieve ontwikkeling in 'thuis-' en 'gast' landen aanmoedigt. Dit laatste kan door de economische diplomatie-inspanningen van de Nederlandse ambassades.
- Zorg voor voldoende lokale ondersteuning aan nieuwe Nederlandse bedrijven die de Keniaanse markt betreden vanuit de Nederlandse ambassade, evenals mentorschap door andere Nederlandse zakenmensen met ervaring in het land.
- Haal Nederlandse MNC's er toe over hun bedrijfsmodellen aan te passen om rekening te houden met grotere inclusieve ontwikkelingsresultaten. Dergelijke resultaten moeten het scheppen van productieve werkgelegenheid en veel ambitieuzere MVO-plannen omvatten die verder gaan dan de huidige modellen. De bedrijven moeten ook interne inspanningen leveren om hun lokale context en belanghebbenden diepgaand te begrijpen.
- Erken het belang van het verlenen van steun aan de particuliere sector in ontwikkelingslanden in haar ontwikkelings- en rijpingsperiode. Ondersteun professionalisering en ontwikkeling van nationale standaardnalevingsmechanismen. Ondersteun tegelijkertijd holistisch de vakverenigingen, vakbonden en vormen van nationale publiek-private dialogen in de Keniaanse sector om de stem van de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld te versterken bij het ontwerpen en ontwikkelen van nationale economische strategieën voor een meer inclusief nationaal systeem.
- Bied meer ondersteuning aan lokaal onderzoek en ontwikkeling, evenals aan openbaar onderzoek om meer inclusieve kennisoverdracht te bevorderen, de bestaande machtsstructuur in het 'gastland' uit te dagen en het inclusiviteitspotentieel van de sector te ontsluiten.

Programmeerniveau:

- Context en tijd zijn belangrijk! Historische, sociale en economische contexten, met name onderliggende politieke economie en machtsverhoudingen, vormden patronen van in- en uitsluiting van (de effecten van) de particuliere sector in ontwikkelingslanden. Programma's die de ontwikkeling van de particuliere sector ondersteunen, moeten rekening houden met deze dynamiek (inclusief 'occlusieve' processen) en ze op gepaste wijze meenemen in hun planning

en verwachte resultaten. Mogelijk is ondersteuning voor een transparanter (momenteel 'occlusief') proces nodig.

- Integreer geschikte leermechanismen in PSD-programma's, waardoor bedrijven en financiers sneller de beste context-specifieke benadering kunnen identificeren en zich daaraan kunnen aanpassen om gemeenschappelijke doelstellingen te bereiken.
- Lever meer inspanningen om op een meer holistische manier de impact van de PSD-instrumenten te beoordelen. Bovendien zou meer onderzoek naar de regionale concentratie van Nederlandse bedrijven in ontwikkelingslanden moeten worden uitgevoerd om marginale gebieden beter te kunnen integreren.
- Bied meer ondersteuning en prikkels voor bedrijven die investeren in opleiding en het bevorderen van de ontwikkeling van hun werknemers. Bief verder ondersteuning aan bedrijven die mensen met een handicap in dienst nemen (ook om de werkgelegenheid voor deze groep te vergroten).

Beleidsniveau:

- PSD-beleid en -programma's moeten realistischer worden over de rol en beperkingen van de particuliere sector in nationale ontwikkelingsprocessen in ‘gastlanden’. Erken dat de bijdrage van de particuliere sector aan inclusieve ontwikkeling het meest uitgesproken is in de economische dimensie en mogelijk niet zal leiden tot volledige inclusiviteit in alle dimensies. Erken bovendien dat er tijd nodig is om inclusieve resultaten te bereiken.
- Bevorder beleidsmaatregelen die een evenwichtige aanpak tussen de overheid, de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld bevorderen. De ‘thuis-’ en ‘gast’ regeringen moeten werken aan het creëren van gunstige inclusieve bedrijfsomgevingen met adequate toezichtmechanismen.
- Vermijd *'one-size-fits-all'*-beleid. Verschillende sectoren staan voor verschillende uitdagingen en de betrokken actoren zijn geen homogene groep. De behoeften van alle actoren moeten serieus worden genomen om volledige integratie te verzekeren.
- Voer meer onderzoeken uit waarbij de onderliggende aannames van het PSD-beleid worden getest met behulp van de *process-tracing*-methode. Om het hoofd te bieden aan de uitdagingen op het gebied van gegevenstoegang in het veld, moeten de bedrijven die in aanmerking komen voor dergelijk onderzoek vanaf het begin bereid zijn hieraan deel te nemen. Vooral particuliere bedrijven die van de Nederlandse overheidsfinanciering hebben geprofiteerd, moeten worden aangemoedigd om aan dergelijk onderzoek deel te nemen.
- Herken en hou rekening met factoren van politieke economie en politieke onderhandelingen in de planning van het Nederlandse PSD-beleid, evenals in de aannames achter hun respectieve Theorieën van Verandering.